

De legende van diaken Nicolaas in de *Vita Norberti A*

Na de duiveluitdrijving te Nijvel voegt de *Vita Norberti A* een hoofdstuk in over een eucharistiewonder¹⁾. De interpolatie wordt onmiddellijk aangeduid door de eerste zin: «Ook dit mag niet achterwege gelaten worden...». Hieruit hebben de voorstanders van de prioriteit van de *Vita B* uiteraard een argument gehaald om te stellen dat de auteur van *Vita A* opgemerkt had dat dit verhaal ontbrak in *Vita B* en het daarom heeft toegevoegd. Strikt genomen bewijst de uitdrukking enkel dat het om een latere toevoeging aan een bestaande tekst gaat en die tekst was waarschijnlijk een *A*-tekst. Het toegevoegde verhaal breekt immers volledig het chronologisch verloop en is alleen ingelast op grond van een gedachtenassociatie. Nadat de auteur zopas te Nijvel een getuigenis van de duivel heeft weergegeven over de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in de eucharistie, herinnerde hij zich nog een gelijkaardig verhaal dat zich te Soissons zou hebben afgespeeld en hij kon niet aan de verleiding weerstaan eveneens dat wonder te vertellen, ook al past het helemaal niet in de context. Het is dus niet noodzakelijk zo dat de auteur van *Vita A* een lacune had opgemerkt in *Vita B*, die hij wilde aanvullen.

Chronologisch wordt het verhaal van diaken Nicolaas gesitueerd terwijl Norbert gedurende de winter te Laon verbleef²⁾. Zojuist heeft de auteur echter de gebeurtenissen te Nijvel uiteengezet, waarheen Norbert na Pasen, 10 april 1121, is vertrokken. Op 13 oktober van hetzelfde jaar bevond Norbert zich in de Sint-Gereonkerk te Keulen. Tussen beide feiten valt dus geen winter en het ligt voor de hand dat Norbert niet vanuit Nijvel naar Laon is teruggekeerd, maar wel van daaruit naar Keulen is getrokken. De chronologische plaatsing van het verhaal lijkt dus wel louter fictief.

Bovendien treffen we hier voor het eerst een wonderverhaal aan in de *Vita Norberti A* dat in grote lijnen ook in een andere en vroegere bron

¹⁾ Hoofdstuk 11, *Vita A*, *MGH.*, *SS.*, 12, Hannover, 1856, blz. 681. Dit verhaal komt nergens voor in de hss. van de *Vita B*, zie de *Inleiding tot de Vita Norberti A*, in *Anal.Praem.*, 1984, LX, nr. 1-2, blz. 24 en 34.

²⁾ *Vita A*, blz. 681: «...intendens...hyemare...».

voorkomt. Guibert van Nogent brengt in zijn *De pignoribus sanctorum* een sterk gelijkend verhaal, hoewel korter gehouden, waarin Norberts naam niet eens wordt vermeld³⁾. Weliswaar ontdekt men vrijwel geen tekstuele afhankelijkheid tussen beide verhalen⁴⁾, zodat men niet kan stellen dat de auteur van de *Vita A* de tekst van Guibert voor zich had. Anderzijds vertoont de inhoud van beide verhalen teveel gelijkenis om geen verband tussen beide te leggen.

Volgens Guibert van Nogent bracht een moeder te Soissons op Pasen haar klein kind naar de kerk om het te laten communiceren. De knaap zag bij de opheffing⁵⁾ een mooi kind in de handen van de priester, dat hij nadien bedekte met het corporale, terwijl de moeder niets bijzonders zag. Guibert trekt het besluit dat een wonder geen voordeel bijbrengt aan degenen die het horen vertellen⁶⁾.

Volgens de *Vita A* komt een vrouw van Soissons, Helwig geheten, naar Norbert toe te Laon en vertrouwt hem toe dat zij liever van haar man zou scheiden dan kinderloos te blijven. Norbert voorspelt haar de geboorte van een zoon die aan God zal worden toegewijd⁷⁾. Daarna zal ze nog andere kinderen krijgen en met hen allen en haar bezit in het klooster treden. De eerste zoon werd ontvangen omstreeks 6 december en daarom Nicolaas genoemd⁸⁾. De kleine Nicolaas mocht met zijn moeder en tante op bedevaart naar de heilige plaatsen. In een kerk gekomen waar een gehuwd priester de H. Mis opdroeg, zag Nicolaas een kind in de handen van de priester, dat eveneens met het corporale werd bedekt⁹⁾. De auteur beweert dit wonder te verhalen om de twijfel van

³⁾ P. L., 156, kol. 616-617.

⁴⁾ Slechts een vijftal woorden komen in beide teksten voor, nl. bij Guibert: «pulchrum puerum... teneat... panno involvit...»; in de *Vita A*, blz. 681: «puerum sole pulchrior... tenet... involvens panno...».

⁵⁾ Bedoeld schijnt de opheffing vóór het *Pater noster*, aldus E. DUMOUTET, *Le désir de voir l'hostie et les origines de la dévotion au Saint-Sacrement*, Parijs, 1926, blz. 46-47; P. BATTIFOL, *Communication*, in *Bulletin de la Société nationale des antiquaires de France*, 1927, (geen jaargang), blz. 84-89.

⁶⁾ Over dit wonderverhaal ook K. GUTH, *Guibert von Nogent und die Kritik an der Reliquienverehrung*, Ottobeuren, 1970, blz. 79.

⁷⁾ Dit is een bijbels thema verwant met de episode van Samson in *Rechters*, 13, 1-7, en de geboorte van Sint-Jan de Doper in *Luk.* I, 13-15.

⁸⁾ Een interessant detail voor de naamgeving in die tijd. De naam Nicolaas komt veel voor in Noord-Frankrijk in de middeleeuwen, vanaf de overbrenging van de relieken van Sint-Nicolaas naar Bari in Zuid-Italië in 1087. Zie o.m. M.-Cl. OFFERMANS, *Les noms de personne dans les régions de la Meuse moyenne, du VIIIe au XIIIe siècle*, onuitg. lic. verhand., Luik, 1958-1959, blz. 45-46, 94, 113 en 127; H. WEIGEL, *Patrozinienkunde*, in *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, 1968, 104, blz. 247.

⁹⁾ Dit detail komt in beide verhalen voor en komt overeen met de liturgische gebruiken van die tijd, zie o.m. J. SIEGWART, *Die Consuetudines des Augustiner-Chorherrenstifts*

de ongelovigen weg te nemen en de gelovigen te stichten¹⁰), doch in feite is de tendens van het verhaal in de eerste plaats stelling te nemen in de theologische discussie omtrent de geldigheid van de sacramenten toegediend door een onwaardig priester. Deze laatste bedoeling blijft volledig afwezig in het verhaal van Guibert.

Beide verhalen zijn echter eucharistiewonderen, bedoeld om de werkelijke tegenwoordigheid aan te tonen door het zichtbaar worden van het kind Jezus. Dit thema is zeer oud en komt in licht verschillende versies meermaals voor¹¹).

Ook de stelling dat de missen opgedragen door gehuwde priesters geldig zijn, was geen nieuwigheid meer omstreeks het midden der 12de eeuw, toen de *Vita A* werd opgesteld¹²). Het eeuwenoude probleem was opnieuw scherper gesteld door het decreet van Gregorius VII van maart 1074, dat aan de simonistische en gehuwde priesters verbood de H. Mis op te dragen en aan de gelovigen daarbij aanwezig te zijn¹³). Doch reeds omstreeks 1075 had Siegbert van Gemblours (†1112) een Apologie geschreven tegen degenen die de missen van gehuwde priesters bestre-

Marbach im Elzß (12. Jahrhundert), Freiburg (Schweiz), 1965, blz. 181: «...et de corporale tegat utramque...».

¹⁰) De tekst spreekt over een drievoudige les, doch de tweede en derde doelstelling, nl. de godsvrucht versterken en de gelovigen stichten, zijn amper verschillend.

¹¹) Zie b.v. A. FRANZ, *Die Messe im deutschen Mittelalter. Beiträge zur Geschichte der Liturgie und des religiösen Volkslebens*, Freiburg i.Br., 1902, blz. 5; P. BROWE, *Die eucharistischen Wunder des Mittelalters*, Breslau, 1938, blz. 100-102; C. LOOMIS, *White Magic*, Cambridge (Mass.), 1948, blz. 18. De eucharistie werd bijna steeds met de rug naar het volk opgedragen, zie O. NUSSBAUM, *Die Aufbewahrung der Eucharistie*, Bonn, 1979, blz. 127, zodat de opheffing boven het hoofd van de priester moest gebeuren. Daarover ook P. BROWE, *Die Elevation in der Messe*, in *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft*, 1929, IX, blz. 20-22 en 29. Niet bereikbaar was de verhandeling van R. RODE, *Studien zu den mittelalterlichen Kind-Jesu Visionen*, Frankfurt a.M., 1957. Zie ook *Roberti canonici S. Mariani Autissiodorensis chronicon*, MGH., SS., 26, blz. 230 (ad a. 1116), de *Vita B. Mariae Oigniacensis*, AA. SS., dl.5 juni, Parijs, Rome, 1867, blz. 563; *Caesarii Heisterbacensis Dialogus miraculorum*, uitg. J. STRANGE, dl.II, Bonn, Brussel, Keulen, 1851, blz. 167-168, kap. 2; blz. 186, kap. 29; blz. 198, kap. 42; *Jacobi de Guisia annales Hannoniae*, MGH., SS., 30bis, blz. 278-279; *The Historia occidentalis of Jacques de Vitry. A critical Edition*, uitg. J.F. HINNEBUSCH, Freiburg (Schweiz), 1972, blz. 206 (over Braine).

¹²) Voor de tijd van opstellen, tussen 1145 en 1161/64, zie de *Inleiding tot de Vita Norberti A*, in *Anal. Praem.*, 1984, LX, nr. 1-2, blz. 13-17.

¹³) Voor de geschiedenis van het probleem gedurende de 11de eeuw, zie A.L. BARSTOW, *Married Priests and the Reforming Papacy: The Eleventh-Century Debates*, New York, Toronto, 1982, in-8°, XI-275 blz., en de boekbespreking daarvan door H. SILVESTRE, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 1982, XIII, blz. 248-249, en in *Scriptorium*, 1983, afl.1, nr. 24, blz. 8*-9*. De bepaling van Gregorius VII maakte grote indruk en werd aangehaald in *Ekkehardi chronicon universale*, MGH., SS., 6, blz. 201, en afgekeurd in *Sieberti Chronicon*, *ibidem*, blz. 362.

den¹⁴⁾. Nu was Siegbert een uitgesproken anti-Gregoriaan, maar de opvatting ten voordele van de geldigheid der sacramenten had toch reeds vlug de overhand gehaald. Enkele eremieten, waaronder een zekere Ingilger, een volgeling van Robrecht van Arbrissel, schijnen desondanks de leken gewaarschuwd te hebben voor de sacramenten van onwaardige priesters. Zij werden daarvoor berispt door Marbod van Rennes (†11/9/1123)¹⁵⁾. Ook verscheen in 1111 een brief over het vermijden van de H.Mis van gehuwde priesters, vermoedelijk gericht aan aartsbisschop Koenraad van Salzburg en wellicht geschreven te Reichersberg¹⁶⁾.

In deze atmosfeer konden verhalen ontstaan zoals dat van diaken Nicolaas, dat opgenomen werd in de *Vita A*. De auteur verwijst naar een concilie waarop een decreet werd uitgevaardigd dat men de missen van gehuwde priesters niet moest bijwonen¹⁷⁾. Volgens Roger Wilmans zou dit het concilie van Soissons van 1121 zijn geweest¹⁸⁾, doch over dit concilie zijn de bronnen zeer schaars en in ieder geval bleven daarvan geen decreten bewaard. Het is dus niet duidelijk welk decreet de auteur van *Vita A* bedoelde. Wel bleef een dergelijk decreet bewaard van het Concilie van Rouen in oktober 1128, dat gehouden werd onder leiding

¹⁴⁾ *Apologia contra eos qui calumpniantur missas coniugatorum sacerdotum*, uitg. E. SACKUR, *Libelli de Lite*, dl.2, Hannover, 1892, blz. 436-448. Zie daarover J. BEUMANN, *Siegbert von Gembloux und der Traktat de investitura episcoporum*, Sigmaringen, 1976, blz. 27 en J.-L. KUPPER, *Liège et l'église impériale, XIe-XIIe siècles*, Parijs, 1981, blz. 398-399.

¹⁵⁾ Zie J. VON WALTER, *Die ersten Wanderprediger Frankreichs*, Leipzig, 1906, blz. 170, en J. BECQUET, *L'érémisme clérical et laïc dans l'Ouest de la France*, in *L'eremitismo in occidente nei secoli XI e XII*, Mendola, 1962, Milaan, 1965, blz. 199. De brieven van Marbod aan Ingilger vindt men in *Libelli de Lite*, dl.3, Hannover, 1897, blz. 692-694.

¹⁶⁾ *Epistola de vitanda missa uxorum sacerdotum*, uitg. E.SACKUR, in *Libelli de Lite*, dl.3, Hannover, 1897, blz. 1-11. Daarover W. WATTENBACH en R. HOLTZMANN, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Deutsche Kaiserzeit*, dl.I,3, Berlijn, 1940, blz. 411, noot 159, en M. MANITIUS, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, dl.3, München, 1931, blz. 52.

¹⁷⁾ *Vita A*, blz. 681: «Interea concilium celebratur, in quo, ne missae presbiterorum, qui uxores habent, audiri debeant, decretum promulgatur.»

¹⁸⁾ *Ibidem*, blz. 681, noot 6: «Suessionis anno 1121; in quo Abaelardi doctrina damnata est; v. Ott.Fris. Gesta Frid. I, 47, MANSI, XXI, p. 365.» F.PETIT, *Norbert et l'origine des Prémontrés*, Parijs, 1981, blz. 97, noot 10, beweert dat we door de *Vita A* weten dat dit decreet te Soissons werd afgekondigd. In feite staat dat helemaal niet in de tekst, enkel in de voetnoot van R.Wilmans. Bronnen voor een concilie te Soissons in 1121 zijn: de omstreken *Historia Calamitatum*, uitg. J. MONFRIN, Parijs, 1967 (3de uitg.), blz. 83, de *Gesta Friderici imperatoris*, MGH.,SS.,20, blz. 377, r.15, en de brief 331 van Bernard van Clairvaux, uitg. J. LECLERCQ en H. ROCHAIS, *S.Bernardi Opera*, dl.VIII, Rome, 1977, blz. 269.

van de pauselijke gezant Mattheus van Albano¹⁹), en wellicht ook van het Concilie van Reims van 1131²⁰). In zijn levensbeschrijving vermeldt Guibert van Nogent ook een offensief van de H.Stoel dat tot gevolg had een grote haat te kweken bij het gewone volk tegen de geestelijkheid²¹).

Dat uit die goedbedoelde Gregoriaanse decreten door sommige extreme Gregorianen het besluit werd getrokken dat die missen ongelukkig waren, ligt voor de hand. De auteur van *Vita A* signaleert dan ook terecht dat uit dat decreet ketterijen voortkwamen. In plaats van de onjuiste gevolgtrekking theologisch te weerleggen, brengt hij dan zijn wonderverhaaltje dat naar zijn mening de juiste leer onomstootbaar zal aantonen. Voor zoverre het een eucharistisch wonderverhaal geldt, kan het reeds een eeuwenlange geschiedenis achter zich hebben gehad²²); de theologische duiding ten bewijze van de geldigheid der sacramenten *ex opere operato* kan ongeveer driekwart eeuw oud zijn geweest.

Volgens de aanklacht van de kanunniken van Utrecht tegen Tanchelm in 1112 hield ook hij dat de verdiensten en de heiligheid van de bedienaar de waarde van de sacramenten verhogen en zou hij het volk hebben afgeraden het lichaam en bloed des Heren te ontvangen²³). Wellicht heeft Tanchelm dus een extreem Gregoriaans standpunt verdedigd tegen de door hem onwaardig geachte priesters²⁴).

De discussie over de geldigheid der sacramenten werd niet alleen in het kader der Gregoriaanse decreten gevoerd. Ook in de school van Laon kwam dit punt vaak ter sprake met betrekking tot de geëxcom-

¹⁹) Zie C.J. HEFELE en H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles*, dl.5, 1, Parijs, 1912, blz. 673.

²⁰) *Ibidem*, blz. 698 (deze canones zijn niet zeker authentiek). Een dergelijk decreet wordt door het *Chronicon Balduini Ninoviensis*, uitg. J.J. DESMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, dl.2, Brussel, 1841, blz. 705, aan Innocentius II (1130-1143) toegeschreven.

²¹) *De vita sua*, geschreven omstreeks 1115, uitg. L. D'ACHERY, Parijs, 1651, blz. 462; *P.L.*, 156, kol.848; uitg. G. BOURGIN, Parijs, 1907, blz. 20; uitg. E.-R. LABANDE, *Guibert de Nogent. Autobiographie*, Parijs, 1981, blz. 42-44.

²²) Zie E. WERNER, *Häresie und Gesellschaft im 11. Jahrhundert*, Berlin, 1975, blz. 55.

²³) Uitg. P. FRÉDÉRICQ, *Corpus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae*, dl.I, Gent, 's-Gravenhage, 1889, nr. 11, blz. 16: «Ex meritis et sanctitate ministrorum virtutem sacramentis accedere...sacrilegus ille declamans dehortabatur populum a perceptione sacramenti corporis et sanguinis Domini...».

²⁴) Toepasselijk is hier de scherpzinnige uitspraak van H. GRUNDMANN, *Eresie e nuovi ordini religiosi nel secolo XII*, in *Storia del Medioevo*, dl.III, Firenze, 1955, blz. 393: «Der häufige Vorwurf, daß die Ketzer die Messen und Sakramente, insbesondere die Eucharistie mißachten, bedarf immer der Prüfung, ob sie nicht nur unwürdige Sakraments-Spender ablehnen, wie sicherlich die Waldenser.»

municeerde priesters, die volgens de sententies van die school geldig konden consacreren zolang ze niet door de bisschop werden gedegradeerd²⁵).

Toch leverde de auteur van *Vita A* geen nutteloos achterhoedegevecht. Zelfs Gerhoch van Reichersberg (1092/3-1169) werd gedurende het schisma van 1130-1138 nog aangeklaagd wegens zijn opvatting dat schismatieke priesters niet geldig consacreerden en hij trachtte in 1147 Bernard van Clairvaux nog van die opvatting te overtuigen, o.m. met het argument dat Innocentius II langs zijn kant stond²⁶).

De meer gematigde theologen hadden echter reeds vroeg het gevaar van zulke extreme stellingname voorzien en hielden, ondanks alle Gregoriaanse idealen, toch vast aan de geldigheid van de sacramenten, zelfs indien ze door een onwaardig priester werden toegediend²⁷). Zo bijvoorbeeld reeds de scholaster Alger van Luik, de raadgever van bisschop Otbert (1091-1119)²⁸), alsook Ivo van Chartres²⁹) en Burcharde van Worms³⁰) in hun decretenverzamelingen.

De auteur van de *Vita A* schaart zich hier dus aan de kant van de gematigden, wat met de hele tendens van zijn werk overeenstemt. De Gregoriaanse programmapunten komen daar immers niet speciaal aan bod en over de gehuwde priesters wordt verder geen woord gezegd³¹).

²⁵) Zie O. LOTTIN, *Nouveaux fragments théologiques de l'école d'Anselme de Laon. Quelques manuscrits français*, in *Recherches de théologie ancienne et médiévale*, 1940, XII, blz. 55-56. Zie ook dezelfde tekst in IDEM, *Nouveaux fragments... Florilège de Saint-Amand*, *ibidem*, 1939, XI, blz. 318, en ongeveer dezelfde tekst in IDEM, *Nouveaux fragments... Manuscrits de Munich*, *ibidem*, 1946, XIII, blz. 208-209.

²⁶) Aldus GERHOCH OF REICHERSBERG, *Letter to Pope Hadrian about the Novelties of the Day*, uitg. N. M. HAERING, Toronto, 1974, blz. 11-12. Zie ook P. CLASSEN, *Gerhoch von Reichersberg. Eine Biographie*, Wiesbaden, 1960, blz. 80, en IDEM, *Der Häresie-Begriff bei Gerhoch von Reichersberg und in seinem Umkreis*, in *The Concept of Heresy in the Middle Ages*, Leuven, Den Haag, 1976, blz. 27-28, waar de auteur blijkbaar twijfelt aan de echte mening van Gerhoch.

²⁷) Ook om deze stelling te bewijzen werden wonderverhalen gesmeed, zie b.v. *The Exempla of Jacques de Vitry*, uitg. T. F. CRANE, Londen, 1890, blz. 68, nr. CLV. Tot deze richting behoorde o.m. Idung van Prüfening, zie zijn *Argumentum*, uitg. R. B. C. HUYGENS, *Le moine Idung et ses deux ouvrages...*, Spoleto, 1980, blz. 59.

²⁸) P.L., 180, kol. 876-878, 882-883, 887, 889, 965; daarover J.-L. KUPPER, *Liège et l'église impériale, XIe-XIIe siècles*, Parijs, 1981, blz. 399, noot 112.

²⁹) P.L., 161, kol. 178-179, 182, 196, 258. Ook het decreet dat verbodt de mis van in concubinaat levenden te horen werd echter opgenomen, zie kol. 1162.

³⁰) P.L., 140, kol. 689 en 714. Zie ook het *Decretum Gratiani*, uitg. E. FRIEDBERG, *Corpus iuris canonici*, dl. I, kol. 385.

³¹) Zie de Inleiding tot de *Vita Norberti A*, in *Anal. Praem.*, 1984, LX, nr. 1-2, blz. 29. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de *Gaufridi Grossi Vita B. Bernardi Tironensis*, P.L., 172, kol. 1397, waar de wantoestanden bij de Normandische clerus worden aangeklaagd. Zie ook H. GRUNDMANN, *Ausgewählte Aufsätze*, dl. I, Stuttgart, 1976, blz. 68-70.

Spijtig genoeg kan men hieruit geen besluit trekken omtrent Norberts houding en opvattingen. Dat hij een extremist was in zijn ascese, lijdt geen twijfel, doch zijn theologische opvattingen blijven onbekend. Het feit echter dat van hem nergens — ook niet bij zijn vijanden — een ernstig conflict wordt vermeld waarvan de inzet Gregoriaanse idealen waren, schijnt wel de gevolgtrekking toe te laten dat Norbert zich op dit vlak niet extreem heeft opgesteld, dat hij misschien zelfs, als man van de daad, specifiek theologische discussiepunten heeft vermeden.

Zoals we zagen staan we met dit verhaal van diaken Nicolaas voor een volksvertelling die waarschijnlijk vanwege een gedachtenassociatie op een willekeurige plaats in de *Vita A* is terechtgekomen en in de zomer van 1121 werd geplaatst, terwijl ze wellicht eerder in de winter van 1119-1120 had moeten worden geplaatst indien het voorval echt aan Norbert was overkomen. Wellicht is dit elfde hoofdstuk het minst betrouwbare uit de hele *Vita A*. Vandaar dat ook de inleiding op dit wonderverhaal, die wel over Norberts persoonlijkheid inlichtingen geeft, met de grootste voorzichtigheid moet worden beoordeeld. Hierin beweert de auteur dat Norbert de winter doorbracht te Laon en tegelijk bij zijn machtige verwanten, die hij daar had aangetroffen, de Romaanse taal die hij niet kende, wilde aanleren.

In feite heeft Norbert slechts één winter te Laon doorgebracht, nl. die van 1119-1120, vlak vóór het uitkiezen van de vestigingsplaats te Prémontré³²). Deze winter wordt echter ook in de *Vita B* en in Hermans *De miraculis...* behandeld, die niets schijnen te weten over het Romaans leren, noch over de machtige verwanten van Norbert te Laon.

Wat het Romaans leren betreft is er geen reden om dit bericht verdacht te vinden. Geen enkele bron vermeldt dat Norbert in zijn jeugd in Frankrijk zou hebben gestudeerd of dat hij gedurende zijn reis naar Saint-Gilles in de Romaanse volkstaal zou hebben gepredikt. In de school van Laon, waar hij in de winter van 1119-1120 misschien korte tijd de cursussen heeft gevolgd, werd in het Latijn gedoceerd. Zijn predik- en wervingstochten waren niet zonder reden steeds naar het noorden gericht. Men kan dus aanvaarden dat Norbert weinig of geen Romaans kende en zijn onbetwistbare retorische begaafdheid zou dan ook sterk gehinderd worden door het prediken in een vreemde taal. Anderzijds was blijkbaar sedert het Concilie van Reims in oktober 1119

³²) In de winter van 1121-1122 verbleef hij te Prémontré, na de eerste professie op 25 december 1121. Een verblijf te Laon is dan uiteraard mogelijk, doch niet vermeld.

en het daaropvolgend onderhoud met de paus te Laon de beslissing gevallen dat hij in het bisdom Laon zou blijven, zodat hij er inderdaad moeilijk buiten kon de taal van de streek te leren. Het is dus aannemelijk dat hij in de winter van 1119-1120 een poging heeft gedaan om zich de Romaanse volkstaal eigen te maken.

Twee handschriften van de *Vita B* stemmen trouwens hiermee overeen door mee te delen dat Norbert bij zijn prediking te Valencijs op Palmzondag, 23 maart 1119, nog nauwelijks enkele woorden Romaans kende of zelfs verstond, doch er op vertrouwde dat de H.Geest zijn toehoorders zijn moedertaal of het Latijn zou laten verstaan³³). Norbert kon dus op dat ogenblik nog maar alleen in het Latijn of in het Diets prediken.

Een andere vraag is of hij het Romaans bij zijn machtige verwanten te Laon heeft kunnen leren³⁴). Zeer dichte familie kan het in ieder geval niet geweest zijn, aangezien de tekst insinueert dat Norbert ze toevallig ontdekte (*invenerat*). Bovendien kende Norbert geen Romaans, dus zullen de betrekkingen met deze tak van zijn familie niet zo frequent geweest zijn. De meeste edelen waren immers niet in staat Latijn te spreken. Dat ze door de hagiograaf machtig (*potentes*) worden genoemd, moet ongetwijfeld als een gemeenplaats worden beschouwd.

Verwonderlijk blijft in ieder geval dat noch Herman van Doornik, noch Bartholomeus in zijn oorkonden enig concreet familielid van Norbert weten aan te wijzen en dat ook bij de begunstigers van het jonge Prémontré geen enkele verwant van Norbert als zodanig opduikt. Dit alles ondanks het feit dat zowel Herman van Doornik als Bartholomeus erg gevoelig waren voor genealogie en dat er voor de hagiografen geen reden bestond om verwantschappen met hooggeplaatste personen te verzwijgen. Men zal dan ook deze vage verwijzing van de *Vita A* naar machtige verwanten van Norbert te Laon met veel voorzichtigheid moeten tegemoet treden.

Besluit:

Het wonderverhaal van diaken Nicolaas dat in het 11de hoofdstuk van de *Vita Norberti A* aan Norbert wordt toegeschreven, maakt vrijwel

³³) *Vita B*, blz. 815B, nr. 24. Volgens de uitgave van J.C.vander STERRE, blz. 47, werd deze passage genomen uit de hss. van Terwaan en Knechtsteden. Zie daarover de *Inleiding tot de Vita Norberti B*, in *Anal.Praem.*, 1990, LXVI, nr. 3-4, blz. 184-185.

³⁴) *Vita A*, blz. 681: «...quod aliquando cum praefatus vir Lauduni moraretur, intendens cum quibusdam cognatis potentibus, quos ibidem invenerat, hyemare et lingua Gallica, quam ignorabat instrui, accidit...».

geen kans op authenticiteit en men mag er dan ook geen conclusies uit afleiden, noch inzake de chronologie, noch inzake Norberts opvattingen. Dat Norbert na 1119 nog Romaans diende te leren, mag men als historisch vaststaand beschouwen, doch de zogenaamde machtige verwanten te Laon bij wie dat moest gebeuren, worden in geen enkele bron vermeld.

Mankevosstraat 71
B-1860 Meise

W.M. GRAUWEN, O. Praem.